

TÜRKİYE’NİN UZAY ALANINDAKİ HUKUK POLİTİKALARINA YÖN VERMESİ GEREKEN TEMEL İLKELER

*The Fundamental Principles that Should Guide Türkiye Regarding Legal
Policies in the Space Field*

Dr. Öğretim Üyesi Tuğrul ÇAKIR*

Öz: Devletler, geçmişte olduğu gibi, şirketler üzerindeki gözetimleri ve uzay hukukunun oluşturulmasındaki ağırlıkları dolaısıyla uzay alanının en önemli aktörü olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, Uzay Çağı’nın başlangıcına kıyasla uzay faaliyetlerinin daha fazla ticarileştiği muhakkaktır. Sonuç olarak, uzay bağlamının uzay faaliyetlerinin yoğunlaşması ve çeşitlenmesiyle birlikte değiştiğini söyleyebiliriz.

Uzay hukuku özellikle ticari faaliyetlerle ilgili meselelerde yetersiz kalmaktadır. Bu durum, uzay ticaret hukuku olarak adlandırılan yeni bir alanın doğmasına sebep olmuştur. Bu alanın en önemli kaynaklarından birisi uzay operasyonlarına ilişkin kanunlardır.

Uzay Antlaşması’nın VI. maddesi devletlere ulusal düzenleme yapma yükümlülüğü getirmemektedir. Bununla birlikte, bu yönde hareket etmeleri devletlere ulusal menfaatlerini koruma ve ticari faaliyetleri teşvik etme olanağı sunmaktadır. Devletlerin ulusal uzay endüstrilerinin gelişimine yön verdikleri araçlardan birisi uzay alanında geliştirmiş oldukları hukuk politikalarıdır. Bu çalışma kapsamında, Türkiye’nin uzay alanındaki hukuk politikalarına yön vermesi gerektiğini düşündüğümüz üç temel ilke ele alınacaktır: Rekabet, İş birliği ve Sürdürülebilirlik.

Anahtar Kelimeler: Uzay Politikaları, Uzay Hukuku, Yeni Uzay, Uzay Ticareti Hukuku, Rekabet, İş Birliği, Sürdürülebilirlik.

Abstract: As in the past, States are still essential actors due to their oversight over private activities and their domination in space lawmaking. Nevertheless, space activities are more commercialized than in the earlier days of Space Age. Thus, the context of space has radically changed with the intensification and diversification of space activities.

Space law has become inadequate to deal with certain issues, especially commercial ones. This situation gave birth to commercial space law. One of the most important sources of this field is national legislations relating to space operations.

Certainly, Article VI of the Outer Space Treaty does not impose an obligation to enact a domestic legislation. However, doing so permits States to conserve their national interests and encourage commercial space activities. One of the important tools that States direct the national space industries is the legal policies they have developed in the field of space. Within the scope of this study, three fundamental principles that we think should guide Türkiye’s legal policies in the space field will be discussed: Competition, Cooperation and Sustainability.

Keywords: Legal Policy, Space Law, New Space, Commercial Space Law, Competition, Cooperation, Sustainability

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, tcakir@ybu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9360-9098.

Makale Geliş Tarihi: 16.03.2022, Makale Kabul Tarihi: 03.04.2022

GİRİŞ

2020 yılında yayınlanmış bir çalışmamamızda Türkiye'nin uzay operasyonlarına ilişkin bir kanun hazırlaması konusunda önerilerimizi dile getirmiştik.¹ Bahsi geçen çalışmada kısaca uzay hukuku alanında iç hukuk düzenlemelerinin önemine ve uzay faaliyetlerine ivme kazandırmak maksadıyla rekabetçi bir ulusal mevzuat hazırlamanın gerekliliğine vurgu yapmıştık. Uzay alanındaki hukuk politikalarının ulusal mevzuatın ortaya çıkmasında belirleyici olduğundan hareketle, bu alanda hukuk politikaları oluştururken dikkate alınması gerektiğini düşündüğümüz temeller üzerine yeni bir değerlendirme yapmanın yerinde olacağını düşündük. Böylece, 2020 yılında yayınlanmış olan çalışmamızı, ilkesel temellerle desteklemeyi ve daha güçlü bir kavramsal çerçeveye oturtmayı hedeflemekteyiz.

Bu bağlamda, ilk olarak özel kişilerin yükselişiyle birlikte ortaya çıkmış yeni bir branş olan uzay ticaret hukukuna kısaca değinmek yerinde olacaktır. Uzay ticaret hukukunun ortaya çıkmasından günümüze kadar olan süreci iki farklı döneme ayırmak mümkün olabilir.

1980'li yıllardan 2000'li yıllara kadar olan ilk dönem, uzay alanındaki ticarileşmeyle birlikte bu alanın ortaya çıkmaya başladığı ve geliştiği dönemdir. Uzay ticaret hukukunun en önemli kaynaklarını uzay operasyonlarının yürütülmesine ilişkin kanunlar ve uzay alanındaki ticari sözleşmeler oluşturmaktadır.²

Uzay operasyonlarına ilişkin kanunlar devletlere sadece uzay antlaşmalarından doğan yükümlülüklerini yerine getirmeyi değil aynı zamanda uzay alanında güçlü bir hukuk politikası geliştirme olanağı da vermektedir. Uzay ticareti sözleşmeleriyle (uydu imalat, uydu fırlatma, uydu işletme, uydu kiralama, sigorta, patent vs.) yürütülen faaliyetin iş dünyasının gerçeklerine uyumunu sağlamakta ve ticarileşme sürecini hızlandırmaktadır. Özellikle uzayda yeni gelişen ticari faaliyetler dolayısıyla (uzay turizmi, yörünge hizmetleri (*in-orbit servicing*) vs.) sözleşmeler büyük önem kazanmıştır. Kanımızca yeni gelişen ticari faaliyetlerin öncelikle sözleşmelerle düzenlenmesi ve bu süreçte elde edilen deneyimlerin ulusal ve uluslararası düzenlemeler için ilham kaynağı olarak değerlendirilmesi isabetli olacaktır.

Bu nedenledir ki uzay ticaret hukuku ve uzay hukuku³ arasında tamamlayıcılık ilişkisinden bahsetmemiz mümkündür. Uzay hukuku,

¹ Tuğrul Çakır, "Türk Uzay Operasyonlarına İlişkin Kanun'un Hazırlanması Hakkında Öneriler", 2020/2, Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, ss.175-196.

² Uzay alanındaki sözleşmelerle ilgili genel olarak bkz. Laurence Ravillon, "Espace Extra-Atmosphérique - Aspects Contractuels", *JurisClasseur*, 10 Ağustos 2015.

³ Uzay hukuku uluslararası hukukun bir dalıdır. Dolayısıyla, uzay faaliyetleri uluslararası hukuka uygun olarak yürütülmelidir. Uzay hukuku ve uluslararası hukuk arasındaki ilişki hakkında genel olarak bkz. Merve Erdem, *Uzayın ve Uzay Faaliyetlerinin Hukuki Rejimi*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2014, ss.20-22.

uzay ticaret hukukunun genel çerçevesini oluşturmakta ve uzay ticaret hukukunun kurallarının oluşturulmasında belirleyici olmaktadır.⁴ Uzay ticaret hukuku da uzay hukukunun uygulama alanını genişletmekte ve uzay hukukunu güçlendirmektedir. Uzay antlaşmaları her ne kadar şirketler tarafından yürütülen faaliyetleri detaylı olarak ele almasa da bu tip faaliyetlerin önünü de kapatmamıştır. Uzay antlaşmalarının revizyonunun veya yeni bir uluslararası antlaşmanın ortaya çıkmasının mümkün olmadığı süreçte uzay ticaret hukuku ve uzay hukuku arasında genel olarak uyumlu bir etkileşimden bahsedebiliriz. Bu etkileşim özellikle teknolojik gelişmelerin yoğunlaşması dolayısıyla gelişmelere uyum sağlanması hususunda önem arz etmektedir.

Teknolojik gelişmelere uyum özellikle uzay ticaret hukukunun ikinci döneminde (2000’li yılların başından günümüze gelen süreçte) Yeni Uzay’ın ortaya çıkmasıyla birlikte daha önemli hale gelmiştir. Yeni Uzay, maliyetleri düşürmek ve performans yükseltmek amacıyla Amerikan Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi NASA (*National Aeronautics and Space Administration*) tarafından belirlenmiş bazı hedeflerin gerçekleştirilmesi misyonunun özel sektöre devredilmesiyle ortaya çıkmıştır.⁵ Böylece, Yeni Uzay’la birlikte kamu sektörü ve özel sektör arasındaki dengenin değişmeye başladığını söyleyebiliriz. Özel sektörün ciddi manada yükselişe geçtiğini kamunun da bunu teşvik ettiğini, kolaylaştırdığını, teknik olarak desteklediğini ve son olarak teknolojik gelişmeleri dikkate alarak hukuki anlamda bunun alt yapısını oluşturduğunu ifade edebiliriz.

Hiç şüphesiz, Yeni Uzay kapsamında teknolojik gelişmelerin hızlanması uzay alanında daha dinamik bir yaklaşım geliştirmeyi mecbur kılmaktadır. Özel sektör hukuki alanda öngörülebilirliğe ihtiyaç duymaktadır ve bu durumun aksi, ilgili sektörün gelişmesine büyük bir sekte vurmaktadır. Bu bağlamda, Amerikan uzay madenciliği sektörüne hukuki çerçevede bir güvence sağlamak amacıyla ortaya çıkan Ticari Fırlatmalara İlişkin Rekabet Edebilirlik Kanunu (*Commercial Space Launch Competitiveness Act*) değerli bir örnek teşkil etmektedir.⁶ Bu kanun, Amerikan şirketlerinin uzay madenciliği sektöründe faaliyet gösterebilmesinin önünü açmış ve faaliyetlerinin hukuki temelini oluşturmuştur. 1967 tarihli Uzay Antlaşması’ndaki⁷ sahiplenilemezlik

⁴ Benzer ilişki özel deniz hukuku ve uluslararası deniz hukuku arasında da bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Yücel Acer/ İbrahim Kaya, *Uluslararası Hukuk*, 12. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2021, s.198.

⁵ Philippe Achilleas, “Le New Space ou la Privatisation des Ambitions Spatiales des Etats”, *Annuaire Français de Droit International*, 2016, s.501.

⁶ U.S. Commercial Space Launch Competitiveness Act, H.R. 2262 (2015–2016), Title IV “Space Resource Exploration and Utilization”.

⁷ Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dahil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma, İmza Tarihi: 27 Ocak 1967, Yürürlük Tarihi: 10 Ekim 1967.

prensibinin farklı yorumlara konu olması özellikle Amerikan özel sektörünü tedirgin etmiş ve bu durum bahsi geçen kanunun hazırlanış sürecinin çıkış noktasını oluşturmuştur.

Benzer şekilde, 2004 yılında Amerikan iç hukukunda yapılan değişikliklerle yörünge altı faaliyetler kanununun uygulama alanına dahil edilmiştir.⁸ Bu değişiklik öncesi yörünge altı uçuşlar *ad hoc* temelli yürütülürken, değişiklikle birlikte Amerikan endüstrisi insanlı uçuşlar konusunda teşvik edilmiş ve endüstrinin gelişimi hızlandırılmıştır.⁹ Son olarak, Rocket Lab şirketinin Yeni Zelanda uzay ekosistemine dahil olmasından sonraki süreçte Yeni Zelanda'nın bu şirketin ihtiyaçlarına binaen strateji geliştirmede göstermiş olduğu ivedilik ve kararlılık dikkate almaya değerdir.

Bu bağlamda Türkiye, uzay alanındaki hukuk politikalarını belirlemeli ve Yeni Uzay'ın ruhuyla uyumlu olarak rekabetçi politikalar geliştirmelidir. Türkiye'nin uluslararası antlaşmalardan doğan yükümlükleri de göz ardı edilmemelidir. Geliştirilecek hukuk politikalarının başarısı ikisi arasında güçlü bir dengenin bulunmasıyla doğrudan alakalıdır. Bu noktada Türkiye Uzay Ajansı'na önemli bir görev düşmektedir. 23 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 4. maddesinde ifade edildiği üzere, Ajans'ın görevlerinden birisi uzay hukukuna ilişkin mevzuat dahil her türlü çalışmayı yürütmektir.¹⁰

Bu çalışmada milli mevzuatın hazırlanmasına giden ve hazırlanmasından sonraki süreçte hukuk politikalarımıza egemen olmasının uygun olacağını düşündüğümüz üç temel ilkeyi ele alacağız: rekabet (I), iş birliği (II) ve sürdürülebilirlik (III). Bu ilkeler belirli ölçülerde birbirleriyle çatışma halinde olabilir. Bu çatışmalar, bir önceki paragrafta ifade ettiğimiz uluslararası antlaşmalardan doğan yükümlülükler ve güçlü bir uzay endüstrisi oluşturma arasında bulunması gereken dengenin somutlaştığı ilkelere dir.

Bahsi geçen üç ilke, Yeni Uzay çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır. Yeni Uzay hiç şüphesiz uzay alanındaki rekabeti alevlendirmiştir. Bu rekabet devletlerarası iş birliğinin önünü kapatmamış aksine belirli alanlarda daha da güçlendirmiştir. Nitekim, uzayın sunduğu koşulların karmaşık doğası ve uzay teknolojilerinin yüksek maliyetleri iş birliğini bu alanda gerekli kılmaktadır. İş birliğini en fazla gerekli kılan husus hiç şüphesiz uzay faaliyetlerinin sürdürülebilirliği hususudur. Yeni Uzay kapsamında uzayın "demokratikleşmesiyle" birlikte artan uydu sayısı ve bazı devletlerin

⁸ U. S. Commercial Space Launch Amendments Act of 2004, H.R. 5382.

⁹ Chaddha, Shane, "US Commercial Space Sector: Matured and Successful", Journal of Space Law, 2010/1, s.42.

¹⁰ Türkiye Uzay Ajansı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Kararname no:23, RG, 13/12/2018, S. 30624.

uzayı sorumlu olmayan bir biçimde kullanmaları bu alanda harekete geçmeyi mecbur kılmaktadır.

I- REKABET GÜCÜNÜN ARTIRILMASI

Türkiye'nin Yeni Uzay'la birlikte gelişen sürece uyum sağlama aşamasında belirli oranda geciktiği söylenebilir. Yeni Uzay, özellikle uzay alanında gelişmekte olan devletler için bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Her ne kadar Türkiye açısından bir gecikme hali mevcut olsa da, Yeni Uzay aynı zamanda gecikmeyi hızlı bir şekilde telafi etmenin anahtarlarını da içinde barındırmaktadır.

Bu bağlamda, Milli Uzay Programı'nda en fazla ciddiyetle yaklaşılması gereken stratejik hedef uzay sanayi ekosisteminin geliştirilmesidir.¹¹ Hedeflenen ekosistemin geliştirilmesi için gereken adımlar atılmalı ve ekosistemde yer alacak aktörlerin faaliyetlerini verimli ve etkin bir biçimde yürütmeleri sağlanmalıdır. Bu nedenle, Yeni Uzay mantığına uygun olarak, inovasyonunun önünü açan, iddialı ve rekabetçi hukuk ve sanayi politikaları geliştirilmelidir. Bu çerçevede, start-upların ortaya çıkmasını kolaylaştırıcı ve teşvik edici platformların kurulması, uzay alanına ilgi duyan şirketlerin bilgilendirildiği ve yönlendirildiği merkezlerin oluşturulması düşünülebilir.¹² Milli mevzuatta da yeni girişimlerin ortaya çıkmasını kolaylaştırıcı ve bu girişimleri koruyucu düzenlemeler yapılmalıdır.

Türkiye'de uzay alanında devlet hala en büyük aktördür. Bununla birlikte, Dünya'daki gelişmelere paralel olarak, Türkiye'de uzay alanındaki özelleşmenin önünün açılması gereklidir. "Türkiye'de kamu şirketlerinin yapısının çok sert olması, bu şirketlerde stratejik yönetim anlayışının yerleşmesinin ve planlama uygulamalarının metin üzerinde kalması" bu yaklaşımın desteklenmesinin önemli etkenlerindedir.¹³ Aynı minvalde, stratejik yönetim ve inovasyon açısından hayati olan

¹¹ Türkiye Uzay Ajansı, Milli Uzay Programı, 2021, s.41, (<https://cdn.tua.gov.tr/60227c3d5f551.pdf>) (s.e.t. 13.03.2022)

¹² Milli Uzay Programı'ndaki stratejik hedeflerden bir diğeri Uzay Teknolojileri Geliştirme Bölgesi kurulmasıdır. Milli Uzay Programı, s.43. Türkiye'nin rekabetçi olma hedefinde bu bölgenin kurulması büyük değer taşımaktadır. Bu bağlamda, Toulouse kentinin bulunduğu Occitanie bölgesinin geliştirmiş olduğu yaklaşım dikkatle incelenmelidir. Konuyla ilgili detaylı olarak bkz. Julien Vilar, "Protection des Investissement Locaux et Conquête de Nouveaux Marchés: le Rôle "Complémentaire" de la Région Occitanie au Coeur de l'Industrie Spatiale Européenne", Droit de l'Espace Extra-Atmosphérique, Question d'Actualité Clémentine Bories v.d. (Ed), Presse de l'Université de Toulouse I Capitole, 2021, Toulouse, ss.31-41.

¹³ Şahabeddin Kutlu, "Uydu-Uzay Teknolojilerinin Geliştirilmesinde Türkiye'nin Yönetim Anlayışı ve Dünya Ölçeğinde Karşılaştırmalı Bir Analiz", 2020/1, Türk Hava Kurumu Üniversitesi Havacılık ve Uzay Çalışmaları Dergisi, s.89.

kurumsallaşmanın bu kuruluşlarda gerçekleşmesinin çok zor olması da büyük bir sorun teşkil etmektedir.¹⁴

Bu nedenlerle, Yeni Uzay'ın ruhuna uygun olarak kısmi ya da tam bir özelleştirme süreci başlatılmalıdır. Özelleştirme devletin bu alandan tamamen çekilmesi olarak algılanmamalıdır. Mevcut uzay sorumluluk rejimi dolayısıyla devlet her zaman bu alanda etkin olmaya devam edecektir. Devletin uzay alanındaki esas vazifesi düzen ve uyumu sağlamak ve uluslararası yükümlülüklere uygunluğun denetimini yapmak olmalıdır. Kısacası, kamu idaresi ticari faaliyetlerin gelişimini sağlayan stratejiler belirleme ve bu alanın regülasyonunu sağlama üzerine yoğunlaşmalıdır.

Rekabet konusunda önemli bir hususun daha üzerinde durulması gerekir. Özellikle uzay alanındaki farklı ulusal düzenlemeler devletler arası rekabetin önemli bir aracı haline gelmiştir. Bu bağlamda karşılaşılan en büyük tehlike genel olarak standartların düşürülmesine giden bir uygulama ve deniz hukukundaki elverişli bayrak meselesinin uzay alanında da tezahür etmesidir.¹⁵ Hiç şüphesiz, şirketler için daha düşük standartlar ve katı olmayan denetimler maliyetleri azaltıcı bir etki oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, Türk operatörlerin gelecekte daha uygun koşulları taşıdıkları nedeniyle faaliyetlerini yurt dışından yürütmeleri de ihtimal dışı değildir. Hatırlatmamız gerekir ki Türkiye'nin yetki alanı dışında Türk bir operatör tarafından gerçekleştirilen bir faaliyet Türk ulusal faaliyetidir. Dolayısıyla, bu durumda Türkiye'nin herhangi bir tasarrufuna gerek kalmadan uluslararası sorumluluğu ortaya çıkabilecektir. Ortaya konacak mevzuatta bu durumu engellemeye ilişkin önlemler alınmalı ve yetkili merciin izni olmadan gerçekleştirilen faaliyetler dolayısıyla yaptırımlar öngörülmelidir.

Politika geliştirirken ekonomik gerekçelerin belirli ölçüde geri planda tutulması gereken stratejik hedef kanımızca uzaya erişim ve uzay limanı kurulmasıdır.¹⁶ Bu alanda, rekabetçi bir yaklaşım geliştirmekten ziyade daha çok bağımsızlığı ön plana alan bir yaklaşım ortaya konulmalıdır. Buradan hareketle rekabetçi olmanın tamamen bir kenarı bırakılması gerektiği sonucuna ulaşılmamalıdır. Bu yönde bir kapasite geliştirilmesinin Türkiye'nin özellikle uluslararası alanda prestijinin ve Türkiye'deki uzay farkındalığının artırılması açısından büyük kazanımları olacaktır.¹⁷

¹⁴ Kutlu, 2020 s.90.

¹⁵ Konuyla ilgili detaylı bir tartışma için genel olarak bkz. Frans G. Von der Dunk, "Towards 'Flag of convenience' in Space?", IISL-ECSL Symposium, Vienna, 2012.

¹⁶ Milli Uzay Programı, s.35.

¹⁷ Gülin Dede/ Mehmet Akçay, "Technology Foresight in Practice: A Proposal for Turkish Space Vision", 2016, sayı:35, Space Policy, s.5.

Buna ilaveten, uzaya bağımsız erişimin uzay endüstrisine olumlu ekonomik yansımaları da olacaktır. Uygulamada, fırlatma teknolojisine sahip devletlerin uzay endüstrilerinin gelişim potansiyelinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Uzay alanında devletlerin kendi endüstrilerinin gelişmelerini desteklediği ve kendi şirketlerinden hizmet/ürün aldıkları muhakkaktır.

Türk uzay sektörünün rekabetçiliğini sağlayacak en önemli faktörlerden birisi uluslararası iş birliği imkanlarının geliştirilmesi olacaktır.

II- ULUSLARARASI İŞ BİRLİĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Uzay hukuku iş birliği bağlamında uluslararası hukukun diğer dallarına nazaran çok büyük farklılıklar göstermektedir. Uzay Antlaşması'nın I, III, IX, X ve XI. maddeleri, devletleri iş birliği yapmaya teşvik etmektedir. Uzay hukukunda iş birliğinin bir yükümlülük olup olmadığı tartışmalı olsa da biz bu yönde bir yükümlülüğün olmadığı kanaatindeyiz.¹⁸ Kısacası, devletler iş birliği yapmaya zorlanamaz ve arzu etmeleri halinde iş birliğine nasıl başvuracaklarına kendileri karar verirler.

Bununla birlikte, devletlerin pragmatik bir yaklaşımla uzayda iş birliğine sıklıkla başvurduğunu görmekteyiz. Her ne kadar kimi zaman iş birliği devletler tarafından bir yük olarak görülse de tam aksine özellikle uzay alanında iş birliğine başvurmanın ulusal menfaatlerin gerçekleştirilmesine hizmet eden bir gereklilik olduğu kanaatindeyiz. Milli Uzay Programı'nda da iş birliği geliştirilmesinin önemine birçok hedef kapsamında değinilmiştir.

Bu hedeflerden birisi Bölgesel Konumlandırma ve Zamanlama Sistemi geliştirme projesidir.¹⁹ Nitekim, navigasyon sistemlerinin uyumluluğu ve birlikte çalışabilmesi servis sağlayıcı devletler arasında bir iş birliğini gerektirmektedir. Bu bağlamda, geliştirilen iş birliği hem servis sağlayıcıların hem de kullanıcılar açısından avantaj sağlamakta ve servis kalitesini artırmaktadır. Bu alandaki iş birliğinin diğer bir uygulaması da endüstriyel alandadır. Böylece, farklı pazarlara girmek suretiyle servis sağlayıcı devletlerin ulusal endüstrilerinin rekabetçiliğini artırması mümkün olmaktadır. Türkiye her iki açıdan da iş birliğine önem vermeli ve ilgili uluslararası mecralarda gereken adımları atmalıdır.

İş birliğine başvurmayı gerektiren bir diğer hedef yurt dışında uzay limanı kurulmasıdır. Bu amaçla, ev sahibi devletle limanın hangi çerçevede kullanılacağına dair bir anlaşma yapılması ve özellikle sorumluluk paylaşımına ilişkin meselelerin bu anlaşmada ele alınması

¹⁸ Tuğrul Çakır, "Uzay Hukuku Bağlamında "İnsanlık" ve Uluslararası Hukuk Kişiliği Meselesi", 2022/1, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, ss. 378-379.

¹⁹ Milli Uzay Programı, s.33.

gerekecektir.²⁰ Uzak sorumluluk rejiminde ev sahibi devletle misafir devletin fırlatan devlet vasfına sahip olduğunu ve aynı ölçüde sorumlu olduklarını hatırlatmamız gerekir. Kısacası, söz konusu limanda gerçekleştirilecek uzay faaliyetlerinden kaynaklanan bir zararın ortaya çıkması halinde, mağdur Türkiye’den tazminat talebinde bulunabileceği gibi ev sahibi devletten de zararının tazminini isteyebilecektir. Ev sahibi devlete başvurulması halinde hangi koşullarda Türkiye’ye rücu edilebileceği bu anlaşmayla ele alınmalıdır. Ev sahibi devletin, projenin oluşturulmasına ve hayata geçirilmesine katkı sağlaması halinde de bu durum sorumluluk paylaşımında dikkate alınmalıdır.

Uzak Antlaşması’nın VI. maddesinden doğan izin ve devamlı takip yükümlülüklerinin yerine getirilmesi, birden fazla devletin uzay operasyonuna dahil olması halinde, koordineli bir yaklaşım gerektirmektedir. Özetle, birden fazla devletin aynı uzay operasyonu için izin koşulunu araması uzay faaliyetlerinde yavaşlama etkisi oluşturabilir. Bu noktada devletlerin koordineli bir yaklaşım geliştirerek iş birliğine gitmeleri ve izin/devamlı takip süreçlerini kolaylaştırmaları yerinde olacaktır. Bu örnekte de görüldüğü üzere ulusal düzenlemelerin getirmiş olduğu sınırlamalar ancak ve ancak iş birliği ile ortadan kaldırılabılır ve bu yönde ortaya konacak anlaşmalar ulusal mevzuatların uygulanmasını kolaylaştırmaktadır.

Bu noktaların dışında özellikle uydu üretim alanında yabancı şirketler/kurumlarla gerçekleştirilecek iş birlikleri hiç şüphesiz sektörün gelişimine büyük katkı sağlayacaktır. Türkiye’nin uydu üretim projelerinde elde ettiği deneyim hiç şüphesiz Türkiye’nin en güçlü yanlarından birisini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’nin önündeki en büyük fırsatlardan birisi kendi üretimi olan iletişim ve uzaktan algılama uydularını uzay alanında geliştirmekte olan devletlere ihraç etmesi olacaktır.²¹

İş birliği bahsinde son bir hususa daha değinilmesi yerinde olacaktır. 2019 yılında NASA tarafından Artemis programı kapsamında uzay araştırmalarıyla ilgili bağlayıcılığı olmayan bir dizi genel ilke önerisinde bulunulmuştur. Mevcut durumda (13 Mart 2022 tarihi itibarıyla) bu anlaşmaları imzalayan devletlerin sayısı (son katılımcı Bahreyn’le birlikte) 17’ye ulaşmıştır.²² ABD tarafından geliştirilen bu yaklaşım bir kez daha uzay hukukunun kaynaklarındaki paradigma değişikliğini ortaya koymuştur.

Daha önceleri uzay hukukundaki uluslararası antlaşmalar ulusal uygulamalara yön verirken artık ulusal inisiyatifler uluslararası hukukun

²⁰ Tuğrul, Çakır, “Türkiye’nin Yurt Dışında Uzay Limanı Kurması”, Şubat 2022, Sayı 327, SETA Perspektif.

²¹ Dede/Akçay, 2016, s.4.

²² U.S. Department of State, Kingdom of Bahrain Signs the Artemis Accords, 7 Mart 2022, (<https://www.state.gov/kingdom-of-bahrain-signs-the-artemis-accords/>) (s.e.t. 13.03.2022)

gelişiminde belirleyici olmaya başlamıştır.²³ Hiç şüphesiz, bu gelişmeyi tek taraflı olarak bulabilir ve uzay hukukunun gelişimi açısından endişeyle karşılayabiliriz. Bununla birlikte, bu yaklaşımın çok taraflı çözüm bulmanın imkansızlaştığı bir bağlamda bir çıkış yolu olduğunu da ileri sürebiliriz. Benzer şekilde, Uzay Çağı'nın başlangıcında iki süper gücün faaliyetlerinin de tek taraflı olduğunu ancak daha sonradan kabul edilen Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararlarının ve uzay antlaşmalarının temelini oluşturduğunu da kolaylıkla söyleyebiliriz.

Bu bağlamda, Türkiye'nin Artemis Anlaşmaları'nı imzalamasının Türkiye açısından önemli bir fırsat olduğunu düşünüyoruz. Artemis Anlaşmaları'na taraf olmanın haklı olarak Türkiye'nin Ay Antlaşması'ndan²⁴ doğan yükümlülüklerini ihlal edeceği yönünde bir endişe ileri sürülebilir. Ay Antlaşması'na taraf olan Avustralya ve Meksika'nın aynı zamanda Artemis Anlaşmaları'na da taraf olması bu çerçevede ilgili gelişmelerdir.²⁵ Courteix'e göre, Ay Antlaşması kapsamında kaynakların işletilmesini yönetecek uluslararası rejimin genel prensipleriyle uygun olduğu müddetçe Antlaşma'ya taraf devletlerin bu rejim ortaya çıkana kadarki süreçte faaliyet geliştirilmelerine bir engel bulunmamaktadır.²⁶

Bununla birlikte, hayata geçirilecek rejimin genel prensipleriyle ve özellikle Ay Antlaşması'nda yer bulan insanlığın ortak mirası kavramıyla Artemis Anlaşmaları arasında bazı noktalarda çatışmaya giden yaklaşım farklılıkları olduğu muhakkaktır. Bu çatışmaların minimize edilip edilemeyeceğini zaman gösterecek ve Artemis Anlaşmaları'nın nasıl uygulanacağı esas olarak belirleyici olacaktır. Dolayısıyla, uzun vadede, Türkiye'nin Ay Antlaşması'ndan çekilmesi de tartışılmalı ve bu husus gözden geçirilmelidir.

Özetle, uzay faaliyetlerinin yönetimi bağlamında uluslararası iş birliğinin önemli bir araç olduğunu düşünüyoruz. Dolayısıyla, uzay uygulamaları, uzay operasyonları ve uydu üretimi alanlarında iş birliğine başvurulması ulusal uzay endüstrisinin gelişiminin ve dolayısıyla ulusal menfaatlerin temininin sağlanmasına büyük katkı sunacaktır. Bu bağlamda, Türkiye'nin ihtiyaçları doğrultusunda, uzay alanındaki hukuk politikalarımıza iş birliğinin güçlü bir biçimde entegre edilmesinin yerinde olacağı kanaatini taşıyoruz.

Uzay faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması, hiç şüphesiz uluslararası iş birliğini gerektiren başka bir meseledir.

²³ Achilleas, 2016, s.506-509.

²⁴ Ay ve Gök Cisimlerinin Üzerinde Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen Antlaşma, İmza Tarihi: 5 Aralık 1979, Yürürlük Tarihi: 11 Temmuz 1984.

²⁵ Status of International Agreements relating to Activities in Outer Space as at 1 January 2021, 31 Mayıs 2021, A/AC.105/C.2/2021/CRP.10.

²⁶ Courteix, Simone, "L'accord Régissant les Activités des Etats sur la Lune et les Autres Corps Célestes", 1979, S.25, Annuaire Français de Droit International, s.219.

III- UZAY FAALİYETLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNİ SAĞLAMA

Uzay faaliyetlerinin sürdürülebilirliği, bu çalışma kapsamında hukuk politikalarımıza yön vermesi gerektiğini düşündüğümüz son ilkedir. Uzay faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinden kasıt, uzay faaliyetlerinin ideal koşullarda gerçekleştirilmesinin gelecekte mümkün olmasının sağlanması ve gelecek nesiller için iyi bir uzay ortamının bırakılmasıdır. Unutulmamalıdır ki uzay faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini sağlama bütün devletlerin ortak meselesidir. Bu bağlamda bütün devletlerin uzay faaliyetlerini yürütürken “sorumlu” davranmaları beklenmelidir.

Uzay Antlaşması’nda uzayın ve uzay faaliyetlerinin hukuki rejiminin ortaya konulmasıyla yetinilmemiş, aynı zamanda uzay etiğinin temelleri de atılmıştır. Bu temelin en önemli ayaklarından ikisini, uzayın kullanımının bütün insanlığa tahsis edilmiş olması ve genel menfaate uygunluk kavramları oluşturmaktadır.²⁷ Ayrıca, Uzay Antlaşması’nın IX. maddesine göre devletlerin uzaydaki keşif ve inceleme faaliyetlerini yürütürken zararlı bir şekilde kirlenmeyi önleme yükümlülükleri bulunmaktadır. Devletler bu yükümlülüklerin bilincinde olarak uzayın sürdürülebilirliği meselesine gereken hassasiyeti göstermelidir.

Uzay faaliyetlerinin sürdürülebilirliği bağlamında ortaya çıkan en büyük sorun uzay atıklarıdır.²⁸ Uzay atıklarıyla mücadelede uygulamada bazı uluslararası kılavuzlar geliştirilmiştir. Hukuki olarak bağlayıcı olmayan bu kılavuzların bazı devletlerin uygulamasında bağlayıcı değer kazandığı görülmektedir. Türkiye, bu uygulamaya paralel olarak ulusal mevzuatına bu kılavuzları dahil etmelidir. Böylece her geçen gün uygulamada takip edilen (bazı istisnaları olmakla birlikte) bu kılavuzlarda yer alan tavsiyelerin teamül hukuku olma sürecine olumlu anlamda katkı sunulmalıdır.

Sürdürülebilirlik hususu iki hedef dahilinde Milli Uzay Programı’nda yer almıştır. Bunlardan ilki uzay havasına ilişkin teknolojik araştırmalar hususundadır.²⁹ Bu araştırmalar sayesinde uzay faaliyetlerinin güvenliğini ve sürdürülebilirliğini sağlayacak alt yapının elde edilmesi planlanmaktadır. İkinci hususta uzay nesnelерinin yerden gözlemi ve takibidir.³⁰ Bu kapsamda geliştirilen strateji, uzay nesnelерinin yerden gözlemi ve takibi alanında uluslararası iş birliği ile geniş bir coğrafyadan veri toplanmasıdır. Böylece, özellikle aktif uyduların ve uzay çöplerinin takibiyle uzay farkındalığı elde edilmesi planlanmaktadır. Bu farkındalık sayesinde uzay nesnelерinin ve

²⁷ Bu hususlarda genel olarak bkz. Çakır, 2022, ss.375-380.

²⁸ Genel olarak bkz. Erdem, 2014, ss.162-167.

²⁹ Milli Uzay Programı, s.37.

³⁰ Milli Uzay Programı, s.39.

operasyon bölgesinin tanımlanması ve de genel olarak operasyonlarla alakalı faktörler ve olaylar hakkında bilgi edinilmesi sağlanacaktır.³¹

Bu bağlamda Türkiye, uzay faaliyetlerinin sürdürülebilirliği konusunda gereken hassasiyeti göstermeye devam etmeli ve sürdürülebilirliğin geliştirilmesine katkı sunmalıdır. Örneğin, Türk şirketlerinin çevresel sorumluluklarını geliştirmeleri teşvik edilmelidir. Yapılacak proje desteklemelerinde projelerin çevreye duyarlı olmaları hususuna da özellikle dikkat edilmelidir. Bu yönde bir yaklaşım Türkiye'nin yükümlülüklerine uygun hareket etmesinin ve dolayısıyla uluslararası sorumluluğunun ortaya çıkmasını engellemesinin de aynı zamanda bir gereğidir.

Şu an itibarıyla uzay trafik yönetimine ilişkin uluslararası bir mekanizma hayata geçmemiş olsa da gelecekte bu yönde bir mekanizmanın ortaya çıkması kuvvetle muhtemeldir. Bu aşamada, uzay trafik yönetimi ulusal düzeyde yürütülmektedir. Bununla birlikte, uzay faaliyetlerinin doğası bu meselenin global bir biçimde ele alınmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, Türkiye uluslararası mekanizmanın kurulmasına giden süreçte trafik yönetimine ilişkin normların oluşmasına aktif bir biçimde katılmalıdır.

SONUÇ

Uzay teknolojilerinin devletlerin gelişimine ve refah seviyesine olan katkısı tartışılmaz bir gerçektir. Bu noktada, Türkiye'de kamuoyunun uzay alanındaki farkındalığının artırılması önemli bir hedef olmalıdır.³² Bu sayede hem nitelikli insan gücünün yetişmesi mümkün olacak hem de halkın uzay alanındaki yüksek maliyetli yatırımlara desteği artacaktır. Farkındalığın sağlanmasıyla birlikte, uzay alanının siyaset üstü bir alan olması temin edilmelidir ve uzay projelerine halkın ezici çoğunluğunun desteği alınmalıdır.

Bu çalışma kapsamında Türk uzay endüstrisine bir ivme kazandırmak maksadıyla hukuk politikalarımıza yön vermesinin uygun olacağını düşündüğümüz bazı hususları vurgulamaya çalıştık. Bu hususlara ilaveten, uzayın askeri anlamda her geçen gün önem kazanması³³ ve artış gösteren uzay-tabanlı tehditler³⁴ dolayısıyla askeri anlamda bir uzay vizyonunun da geliştirilmesi ve hayata geçirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Uzay alanında keskin bir biçimde sivil/askeri

³¹ Soner Sarıkaya, *Uzay Hukuku ve Türkiye*, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara, 2020, s.89.

³² Bu amaca özellikle Türk Astronot ve Bilim Misyonu büyük hizmet edecektir. Milli Uzay Programı, 2021, s.47.

³³ Türkiye'nin güvenlik ve savunma politikalarında uzayın yeri için genel olarak bkz. Cihan Ercan/ İzzet Kale, "The Role of Space in the Security and Defence Policy of Turkey. A Change in Outlook: Security in Space versus Security From Space", 2017, sayı:42, *Space Policy*, ss.17-25.

³⁴ Sarıkaya, 2020, s.89-91.

ayrımına gidilmeden bütüncül bir uzay anlayışının geliştirilmesi hiç şüphesiz Türk uzay endüstrisinin büyümesini ve rekabetçi olmasını kolaylaştıracaktır. Uzay alanında güçlü bir özel sektör güçlü bir askeri uzay vizyonundan geçmektedir. Uzay savunma sanayisi ve özel sektör arasında güçlü bir sinerji oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acer Y/Kaya İ, Uluslararası Hukuk, 12. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2021.
- Achilleas P, “Le New Space ou la Privatisation des Ambitions Spatiales des Etats”, 2016, Annuaire Français de Droit International, ss.499-518.
- Chaddha S, “US Commercial Space Sector: Matured and Successful”, 2010/1, Journal of Space Law, ss.19-53.
- Courteix S, “L’accord Régissant les Activités des Etats sur la Lune et les Autres Corps Célestes”, S.25, 1979, Annuaire Français de Droit International, ss.203-222.
- Çakır T, “Türk Uzay Operasyonlarına İlişkin Kanun’un Hazırlanması Hakkında Öneriler”, 2020/2, Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, ss.175-196.
- Çakır T, “Uzay Hukuku Bağlamında “İnsanlık” ve Uluslararası Hukuk Kişiliği Meselesi”, 2022/1, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, ss.371-398.
- Dede G/Akçay M, “Technology Foresight in Practice: A Proposal for Turkish Space Vision”, S.35, 2016, Space Policy, ss.1-5.
- Ercan C/Kale İ, “The Role of Space in the Security and Defence Policy of Turkey. A Change in Outlook: Security in Space versus Security From Space”, S. 42, 2017, Space Policy, ss.17-25.
- Erdem M, Uzayın ve Uzay Faaliyetlerinin Hukuki Rejimi, Savaş Yayınevi, Ankara, 2014.
- Kutlu Ş, “Uydu-Uzay Teknolojilerinin Geliştirilmesinde Türkiye’nin Yönetim Anlayışı ve Dünya Ölçeğinde Karşılaştırmalı Bir Analiz”, 2020/1, Türk Hava Kurumu Üniversitesi Havacılık ve Uzay Çalışmaları Dergisi, ss.70-92.
- Ravillon L, “Espace Extra-Atmosphérique - Aspects Contractuels”, JurisClasseur, 10 Ağustos 2015.
- Sarıkaya S, Uzay Hukuku ve Türkiye, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara, 2020.
- Vilar J, “Protection des Investissement Locaux et Conquête de Nouveaux Marchés : le Rôle “Complémentaire” de la Région Occitanie au Coeur de l’Industrie Spatiale Européenne”, Droit de l’Espace Extra-Atmosphérique, Question d’Actualité, Bories, Clémentine v.d. (Ed.), Presse de l’Université de Toulouse 1 Capitole, 2021, Toulouse, ss.31-41.
- Von der Dunk F.G, “Towards ‘Flag of convenience’ in Space?”, IISL-ECSL Symposium, Vienna, 2012.